

7 HISTORICKÉ ODBORNÉ ČASOPISY A INFORMAČNÍ TECHNOLOGIE

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola je věnována odborným časopisům jakožto nepostradatelné komunikační platformě každého vědního oboru. Základním způsobem jsou pojednávána periodika česká i (optikou bohemikálního výzkumu významnější) zahraniční. Specifická pozornost je přitom věnována světu informačních technologií v práci historika, v tom např. právě nejrozličnějším bibliografickým a citačním databázím.

CÍLE KAPITOLY

- seznámit se s historickými odbornými periodiky
 - osvětlit význam odborných periodik v kontextu vědecké práce
 - osvojit si členění odborných časopisů dle prostorových, tematických atp. kritérií
 - seznámit se s potenciálem i limity světa informačních technologií v kontextu historikovy práce
 - seznámit se s vybranými oborovými databázemi a platformami
-

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

90 minut

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

periodikum; časopis; bibliografické databáze; citační databáze; digitalizace

Odborná periodika představují základní komunikační platformu pro prezentaci aktuálních poznatků jakéhokoli vědního oboru. Poskytují přehled o stavu disciplíny, zkoumaných tématech a metodologických diskusích, a fungují jako bezprostřední zrcadlo povahy a úrovně bádání. Zároveň umožňují mezigenerační výměnu názorů a představ mezi zástupci vědecké komunity.

Proces digitalizace komunikaci usnadnil a současně umocnil. Digitalizace s sebou nese vznik a neustálý rozvoj oborových databází, které nabízejí plné texty, tituly nebo alespoň abstrakty důležitých studií publikovaných na stránkách časopisů z celého světa. To vše výraznou měrou zintenzivnilo výměnu informací mezi výzkumníky, umožnilo rychlejší sdílení a porovnávání výsledků výzkumů a podpořilo cesty mezioborových inspirací. Z větších databází, kde lze dnes již nalézt miliony plnotextových prací z nejrůznějších vědních oborů, lze jmenovat např. EBSCO s databází LitBase (<https://www.ebsco.com/>), dále JSTOR (<https://www.jstor.org/>) nebo veřejně (t.j. bezplatně) přístupnou webovou aplikaci Academia.edu, což je speciální sociální síť vytvořená pro vědeckou komunitu, jež umožňuje nahrávat a sdílet odborné práce, vyhodnocovat jejich dosah a sledovat výzkum v daném oboru (<https://www.academia.edu/>). V kontextu hodnocení vědy jsou využívány nástroje globálních abstraktních a citačních platform Scopus (<https://www.scopus.com/>) a především Web of Science soukromé společnosti Clarivate Analytics (<https://www.webof-science.com/wos/woscc/basic-search>). Je nasnadě, že lokálně i celosvětově zahnížděné databáze způsobily v podstatě revoluci v heuristice. Redakce časopisů nastavený trend obvykle respektují, obsah periodik je stále častěji publikován v režimu Open Access a je tudíž volně (zdarma) dostupný online.

O nás / Historie a výzkum / Lidé /
Fellows a vědecká rada / Spolupráce /
Ocenění / Galerie / Kontakt

Badatelé / Akce /
Doktorandská setkání / Letní škola /
Pozvánky / Projekty / Rukověť medievistiky /
Stipendia

Veřejnost / Co je CMS? /
Popularizace / Knihozna / Studovna

Publikace / Knihy / Časopis
SMB / Numismatický sborník

RUKOVĚŤ MEDIEVISTIKY / Rozcestník (nejen) medievistických periodik / Czech Medieval Sources online

Rukověť medievistiky je internetová sbírka pomůcek, textů a dalších materiálů ke studiu středověku. Většina vznikla jako výstupy projektů Centra medievistických studií, některé jsou výsledkem vrozené tvořivosti jeho zaměstnanců. Rádi zde zveřejníme také vaše elektronické dokumenty, bibliografie, přehledy apod. Pokud máte cokoliv, co by mohlo pomoci kolegům, kontaktujte [Roberta Novotného](#).

- [Czech Medieval Sources online](#)
- [Rozcestník \(nejen\) medievistických periodik](#)
- [Repertorium operum antihussiticorum](#)
- [Chronologické tabulky](#)
- [Databáze benediktinských klášterů](#)
- [Viaticum. Databáze návštěvníků českých zemí](#)

ISSN 1802-0310

CMS © 2014 | [webdesign](#) / [webmaster](#)

Institute of Philosophy
Filozofický ústav AV ČR

AKADÉMIE VĚD
ČESKÉ REPUBLIKY

Obrázek 28: Rukověť medievistiky provozovaná Centrem medievistických studií

Podrobné charakteristiky velkého množství časopisů, ať již zaniklých či stále vycházejících (nechybí údaje o vzniku a době existence, o vedoucích redaktorech a jiných s časopisy profesně svázaných osobnostech, o vydavatelských institucích a literatuře o dějinách

daných periodik atd.), lze načerpat v rámci webových aplikací spravovaných Centrem mediivistických studií Filosofického ústavu Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze (<http://cms.flu.cas.cz/cz.html>), zejména v sekci *Rukověť medievisty* – Rozcestník (nejen) mediivistických periodik. Informace o jednotlivých časopisech jsou provázeny funkčními odkazy na jejich digitalizované exempláře, ostatně řada digitalizátů vznikla právě z iniciativy pracovníků Centra mediivistických studií.

7.1 Periodika – historický exkurz

Žádná vědecká disciplína nemůže existovat bez odborných časopisů, které ostatně často stály u počátku jednotlivých věd. Vědecká práce se z podstaty věci neobejde bez vnitrooborové diskuse. Již od 19. století signalizoval vznik periodika buď formování nového oboru, nebo prohloubení jeho vnitřní specializace. V době profesionalizace historie v 19. století tak např. vzniklo mnoho regionálních historických spolků, které záhy vydávaly stovky odborných periodik. Vznikaly i konkurenční časopisy, zaměřené na stejné oblasti výzkumu. Přísně vzato byla již tehdy většina oborových periodik určena spíše profesionálům nežli zainteresovaným laikům. Na stránkách odborných periodik začala být systematicky sledována oborová literatura, publikovaly se odborné recenze i metodologické diskuse. Trend profesionalizace historických časopisů se prosadil napříč evropskými zeměmi i v USA. Nikoli náhodou byla doba druhé poloviny 19. století časem zrodu řady ústředních (národních) historických časopisů:

- *Revue historique* (od 1876)
- *Historische Zeitschrift* (od 1859)
- *Rivista storica italiana* (od 1884)
- *English Historical Review* (od 1886)
- *American Historical Review* (od 1895)

Vývoj českého dějepiscectví byl silně ovlivněn děním v rámci historiografie německé. Nejstarším vědeckým časopisem v českých zemích byl *Časopis Společnosti vlasteneckého musea v Čechách*. Vycházel začal roku 1827, nevěnoval se však pouze historii. Název se v průběhu doby měnil, dnes nese titul **Časopis Národního muzea** a publikován je ve dvou řadách – historické a v řadě zaměřené na přírodní vědy.

Ve druhé polovině 19. století vznikaly specializované nadregionální historické časopisy (často vlastivědného charakteru). Z významnějších viz např.:

- *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* (1862, zanikl)
- *Časopis Matice moravské* (1869, vychází dodnes)

- Památky archeologické a místopisné (1871, dnes vychází pod názvem *Památky archeologické*)
- Věstník Matice opavské (1878, dnes nese název *Slezský sborník*)
- Časopis Společnosti přátel starožitností českých (1893, dnes nese název *Muzejní a vlastivědná práce*)
- *Sborník Historického kroužku* (1893, zanikl)
- *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* (1897, zanikl)

Řada historických článků se přitom objevovala i v periodících bez striktní historické profilace, např. v dodnes vycházejících periodících *Český lid* (od 1892) a *Slovanský přehled* (od 1898).

První skutečně profesionální komunikační platformou české historické vědy se stal v roce 1895 založený **Český časopis historický**. U jeho zrodu stáli významní historikové a organizátoři vědeckého života Jaroslav Goll († 1929) a Antonín Rezek († 1909). Časopis navázal na dříve Rezkem vydávaný *Sborník historický*, který vycházel v letech 1883–1886. Český časopis historický se programově neomezoval výlučně na domácí dějiny, ale poskytoval také systematickou reflexi zahraniční produkce. Tímto způsobem utvářel charakter české historické vědy. Od počátku 20. století se jeho vydávání ujal Historický klub, vedený historiky tzv. Gollovy školy. Dnes je Český časopis historický institucionálně zaštitěn Historickým ústavem Akademie věd České republiky.

Vznik samostatného Československa podnítl po roce 1918 všestranný rozvoj české historické vědy i vlastivědy. Svoji roli přitom sehrálo založení nových univerzit v Brně a Bratislavě, vznikaly však i další centrální vědecké instituce jako Státní ústav historický, Státní ústav archeologický a Slovanský ústav. Významných proměn doznala i krajina historických odborných periodik – vedle mnoha regionálních titulů vznikla řada respektovaných specializovaných časopisů, jako např.

- *Věstník Numismatické společnosti československé* (1919)
- *Časopis archivní školy* (1923)
- *Naše revoluce* (1923)
- *Sborník archivu ministerstva vnitra Republiky československé* (1926)
- *Časopis Rodopisné společnosti* (1929)
- *Byzantinoslavica* (1929, vychází dodnes)

Vývoj po druhé světové válce vyústil v zánik řady specializovaných historických časopisů na centrální i regionální úrovni. S odsunem německého obyvatelstva zmizela periodika německá. Diskriminační politika komunistického režimu pak přivedla ke konci např. časopisy spolkové. Na druhé straně vznikala oborová periodika nová – především se jednalo o časopisy vydávané ústavy nově založené Akademie věd: **Archeologické rozhledy** (1949), **Historie a vojenství** (1952), **Historický sborník** (1953), **Právněhistorické studie** (1955); ale např. též **Sborník archivních prací** (1951) zaštitěný organizačně Odborem archivní správy a spisové služby ministerstva vnitra. Založení se dočkala kulturně-historická revue pro popularizaci dějepisu **Dějiny a současnost** (1959), která patří dodnes k nejlepším historickým popularizačním časopisům, nebo **Dějiny věd a techniky** (1968).

Český časopis historický pozměnil název na **Československý časopis historický** (pod tímto názvem vycházel v letech 1953–1989) a stal se hlavní ideologickou tribunou marxistické historiografie. Lze říci, že v podstatě ztratil svůj kritický charakter. Přísnému ideologickému dohledu komunistických cenzorů nicméně unikaly některé „regionálně“ či specifickou odbornou profilací definované časopisy, v nichž byly i v dobách nesvobody publikovány kvalitní práce udržující kontakt s vyspělou vědou (navíc zde v některých případech publikovali i jinak perzekvovaní autoři):

- *Studia Comeniana et historica* (od 1971, vydávalo Muzeum Jana Amose Komenského v Uherském Brodě)
- *Acta Comeniana* (od 1969)
- *Husitský Tábor* (od 1978)
- *Historická demografie* (od 1967, vydával Historický ústav Československé akademie věd)

Studie s historickou tematikou vycházely i na stránkách exilových časopisů, jako byla **Archa** (Mnichov), **Rozmluvy** (Londýn) či katolický **Nový život** (Londýn a Řím).

V současné době existuje řada odborných historických periodik za nimiž organizačně stojí ústavy akademie věd, univerzitní výzkumná centra či např. paměťové instituce (muzea, knihovny, archivy) nejrůznějšího zaměření z centra i regionů. Důležitým parametrem odborné relevance každého časopisu by měla být redakční rada složená z uznávaných specialistů a garance důkladného recenzního řízení (na každý z textů by měly existovat alespoň dva posudky). Vliv oborových časopisů na vědeckou komunikaci bývá zjišťován za pomoci tzv. impakt faktoru, klíčového koeficientu citační analýzy, jenž je zveřejňován v databázi Journal Citation Reports, součásti platformy Web of Science. Přístup periodik historické vědy do rodiny impaktovaných časopisů je nicméně velmi omezen a tento fakt sílí v prostředí malých historiografií, mezi něž se počítá i ta česká. Na rozdíl od globálně usazených přírodních a technických věd jsou totiž humanitní vědy včetně historiografie přirozeně pevněji spoutány s ekosystémy místních společenství. Zjednodušeně řečeno, zatímco chemik

v České republice i v Argentině řeší obdobné problémy, reagují historikové z obou zemí na otázky vycházející z aktuální potřeby místních komunit.

7.2 Periodika – současný přehled

Podle zaměření rozlišujeme tři základní skupiny historických oborových časopisů:

- ústřední
- specializované
- regionální

7.2.1 ČASOPISY ÚSTŘEDNÍ

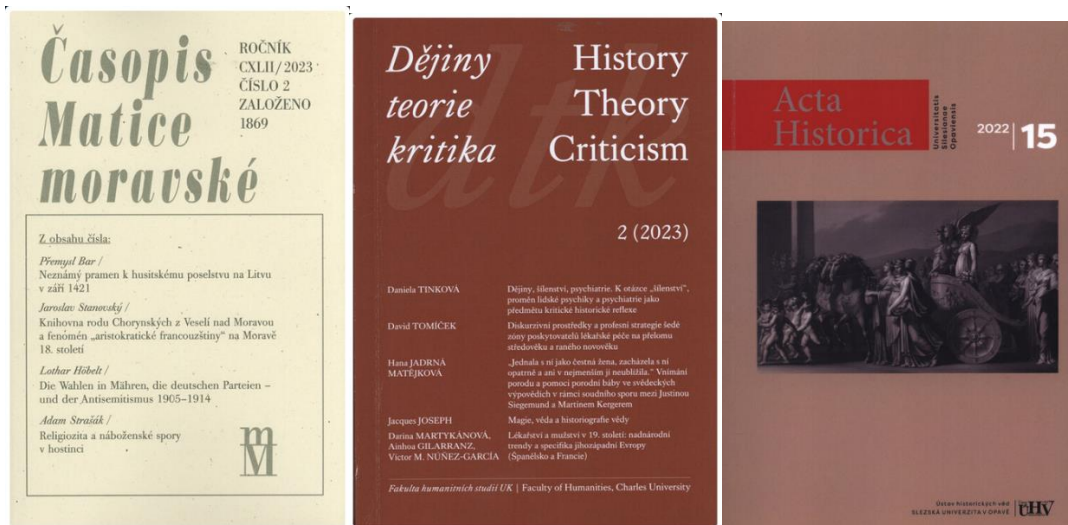
Neomezují se tematicky, geograficky (zaměřují se na české i světové dějiny) ani chronologicky. Jedná se vůdčí platformy pro prezentaci oboru. V kontextu České republiky dnes tuto roli plní **Český časopis historický** coby nejdůležitější periodikum. Do jisté míry mu v tomto ohledu sekunduje pouze **Časopis Matice moravské**.

7.2.2 ČASOPISY SPECIALIZOVANÉ

Profilují se s ohledem na tematiku, obor (metodologii) nebo zkoumané období:

- Archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského (1910, od roku 1969 vychází pod názvem *Acta Comeniana*)
- časopisy pracovišť Akademie věd České republiky: *Historická demografie*, *Historická geografie*, *Hospodářské dějiny* (dnes vychází péčí Filozofické fakulty Ostravské univerzity)
- časopisy věnované pomocným vědám historickým, archivnictví a historii: *Sborník archivních prací* (do konce roku 2023 ho vydával Odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra, aktuálně vychází pod patronací Národního archivu a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy), *Archivní časopis* (vydával Odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra), *Paginae historiae* (vydává Národní archiv)
- církevní dějiny: *Communio viatorum* nebo *Církevní dějiny* vydávané Centrem pro studium demokracie a kultury
- časopisy specializované na dějiny středověku: *Mediaevalia historica Bohemica* (vydává Historický ústav Akademie věd ČR), *Studia mediaevalia Bohemica* (vydává Centrum medievistických studií)

- časopisy zaměřené na raný novověk: **Folia historica Bohemica** (původně obecnější záběr, vydává Historický ústav Akademie věd ČR), **Studia Comeniana et historica, Cornova** (revue Společnosti pro výzkum 18. století)
- časopisy věnované dějinám 19. a 20. století: **Moderní dějiny** (vydává Historický ústav Akademie věd ČR), dále např. časopisy, za nimiž stojí Ústav pro studium totalitních režimů (**Paměť a dějiny, Securitas Imperii**)
- časopisy profilované pro studium soudobých dějin: **Soudobé dějiny** (vydává Historický ústav Akademie věd ČR)
- jediným českým historiograficko-metodologicky orientovaným periodikem zůstávají **Dějiny – teorie – kritika** (vydává Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze)
- časopisy univerzitních historických pracovišť – přirozeně odrážejí specializaci mateřských ústavů a tamních pracovníků: **Acta Universitatis Carolinae** (filozoficko-historická řada), Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity (aktuálně vychází pod názvem **Studia historica Brunensia**), **Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis**, pardubické **Theatrum historiae**, jihočeská **Opera historica, Historie – otázky – problémy** vydávané Ústavem českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy apod.

Obrázek 29: Titulní strany vybraných historických časopisů

7.2.3 ČASOPISY REGIONÁLNÍ

Existuje jich velké množství, vydávány jsou zejména péčí muzejních a archivních institucí. Z nejvýznamnějších jmenujme např. **Slezský sborník** (Slezské zemské muzeum, jeden z nejstarších kontinuálně vycházejících časopisů), **Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy**, resp. **Pražský sborník historický** a **Documenta Pragensia** (vydává Archiv

hlavního města Prahy), *Jihočeský sborník historický* (Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích), *Vlastivědný věstník moravský* (Muzejní a vlastivědná společnost v Brně), *Ústecký sborník historický* (dnes Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem), *Sborník Zemského archivu v Opavě*.

7.3 Zahraniční odborné časopisy

Z nepřeberného množství historiografických časopisů vycházejících v zahraničí mají relevanci pro domácí (český) výzkum především:

- z nemeckých: *Historische Zeitschrift, Bohemia* (vydává mnichovské Collegium Carolinum), *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung* (vydává Herder-Institut Marburg) nebo *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*
- z francouzských: *Revue historique, Annales Histoire, Sciences Sociales*
- z anglických: *The English Historical Review, Past and Present*
- z italských: *Rivista storica italiana*
- z rakouských: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* (s tradicí od roku 1880), *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften* (1990)
- z polských: *Kwartalnik historyczny, Przegląd historyczny* nebo na dějiny Slezska zaměřený *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka*
- ze slovenských: *Historický časopis* a *Historické štúdie*
- z maďarských: *Századok* a *Történelmi Szemle*

Pro orientaci v současných badatelských trendech mají z globálního hlediska význam časopisecké platformy nadnárodní povahy: *The Journal of Modern History, Journal of the History of Ideas, The Journal of Economic History, Journal of Contemporary History, Journal of Social History* nebo např. *The Journal of Interdisciplinary History*.

7.4 Historikové a svět informačních technologií

Historici využívají výpočetní techniku různými způsoby. Menšina z nich přímo analyzuje historická data pomocí počítačů, zatímco většina historiků zefektivňuje svou práci prostřednictvím na míru sestavených databází – bibliografických, ale např. též rukopisů či starých tisků, iluminací apod.